6

Zbornik o Petru Bakuli

ZBORNIK
O
PETRU BAKULI

Zbornik radova sa znanstvenoga skupa
»Opus fra Petra Bakule«
Mostar, 17.–19. svibnja 2012. godine

Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu
Zagreb, 2013.

Maja Opašić

PRILOG ANALIZI PAREMIOLOŠKOGA BLAGA FRA PETRA BAKULE

Pregledni rad
UDK 398.(497.6)

1. Uvod

U prvom dijelu *Politike za svakog čovika* fra Petra Bakule, nalazi se uvodno poglavlje naslova *Uprave i poslovice obćenog življenja.* Riječ je o svojevrsnoj zbirci od 268 kratkih poučnih savjeta za svakodnevni život koje Bakula iznosi u obliku poslovica, sentencija, izreka i frazema. Njima želi poučiti i savjetovati o životnim pitanjima i situacijama s kojima se svatko susreće. Stoga se, osim savjeta i pouka koje se odnose na razmatranja o općim filozofskim temama poput života, smrti, sreće, nesreće, bogatstva i sl. mogu pronaći i konkretniji savjeti o primjerice bračnom životu, međuljudskim odnosima, odnosu prema radu i sl. Bakula paragrafe u kojima iznosi pouke strukturira tako da najčešće daje svoj komentar o određenoj pojavi i sl., a potom to oprimjeri i poslovicom ili najprije kaže poslovicu, a zatim je i protumači.

U provedenome istraživanju analizirano je 268 kratkih paragrafa iz kojih su izdvojeni izrazi i rečenice koji svojim značajkama i strukturom mogu biti uvršteni u poslovice i sentencije. Za potrebe ovoga rada izdvojen je samo dio prikupljene građe. Cilj je bio analizirati odabrane primjere sa strukturnog i semantičkog aspekta, a za neke se utvrđuje i moguće podrijetlo.

2. Strukturna analiza odabranih primjera

U analiziranoj građi najveći je broj poslovica, a zatim slijede srodni oblici kao što su sentencije i krilatice, dok je svega nekoliko primjera frazema. Riječ *poslovica* došla je u hrvatski jezik iz ruskoga jer joj u osnovi stoji *slovo* u značenju *riječi* (Kekez, 1984: 10), a osim toga termina koriste se i *sentencija* ili *gnoma*. Poslovicu se može definirati kao: *općepoznata, slikovito izražena misao koja izražava neki sud, pouku, moralno načelo i sl.,*

a zbog svoje kratkoće, preciznosti i slikovitosti lako se pamti i prenosi s pokoljenja na pokoljenje. Ona uopćava i titpizira životne pojavnosti, nosi poruku jedne svevremenske istine te se lako prenosi iz jedne kulture u drugu (Mikić, Škara, 1992: IX). Dakle, glavna bi obilježja poslovica bila: općevažeće izražavanje misli i osjećaja, ispostavljanje poante, u načelu je formulirana rečenicom, autor je anoniman, ima svoje značenje i izvan konteksta, upotrebljava je veći broj govornika (Mikić, Suzanić, 1994: 11; Mikić, Škara, 1992: IX). Između poslovice i njoj srodnih oblika postoje izvjesne sličnosti, ali i razlike pa zato treba razlikovati poslovicu od izreke, sentencije, aforizma i krilatice. Izreka je kraća od poslovice i vezana uz kontekst jer se često odnosi na stvarne svakodnevne pojave; sentencija je poslovica moralnoga sadržaja čiji izvor i autor je poznat; aforizam je jezgrovita, smislena i duhovita misao o životu i svijetu; krilatica je kratka izreka koja na uvjerljiv način iznosi neke probleme svakodnevnog zbivanja u društvu, a poznat joj je autor ili izvor (Mikić, Škara, 1992: IX; Mikić, Suzanić, 1994: 8).

U nastavku će se dati kratak osvrt na strukturu[1] Bakulinih poslovica. Poslovice uglavnom imaju uvriježenu strukturu pa se tako najčešće pojavljuju kao jednostavne rečenice, npr. *Svak ima svoje brime. Malo je na nebu veliki zvizda. U gnjilom štapu nema podpore. Svinja i lakomac u jednom jarmu oru. Po radnji i Bog daje. i sl.* Mogu biti izražene i krnjom rečenicom, npr. *Dobrosrdni svačiji, lakomčina ničiji. Na objedu svakom svega, na večeri ni hlieba*, ali i u obliku složene rečenice, npr. *Kako koji vitar puše, tako se valia priginjati. Bolje se je pria i dugo promisliti, što imaš činit, nego se posli zabdavad kajati. Tko ni odkoga svitovanja netraži, holost će ga više puta pokazati nepametna. Tko uvik kaže sve što misli i tko nikad nemisli o čem govori, oba su tašte pameti i sl.*

Strukturu poslovice često uvjetuje rima (Mikić, Škara, 1992: XII), a to potvrđuju i primjeri kod Bakule: *Izpeci pak izreci. Dobrosrdni svačiji, lakomčina ničiji. U radiše svega biše. Koliko je ljudi, toliko je i ćudi. Tko se gizda, a nemože, on će ostat gole kože. Bolje kuga, bolji poganac, neg je gadni oženjen pianac.* Jedno od čestih stilskih sredstava u poslovicama obilježeni je red riječi (Mikić, Škara, 1992: XII) u kojemu je glagol najčešće na kraju rečenice, što je u hrvatskome jeziku svojevrsni sintaktički kalk nastao pod utjecajem latinske sintakse, npr. *Nije tolika kripost z dobrim dobar se naći, koliko je mlogo viša, medju opakim dobar ostati. Tudja nesrića i po našoj glavi pada. Svinja i lakomac u jednom jarmu oru. Umiljato janje i dvi majke sasne. Meka besida i gvozdena vrata otvara.*

[1] Analiza strukture poslovica temelji se na postavkama iz Mikić – Suzanić, 1994: 13–15. Primjeri poslovica su fra Petra Bakule.

3. Semantička analiza odabranih primjera

Sa sadržajne se strane poslovice, pa tako i Bakuline, mogu promatrati s obzirom na nekoliko kriterija.

3.1. Prvi je kriterij *način na koji se izražavaju i priopćavaju misli, zapažanja i iskustva* pa se razlikuju *prave* ili *potpune poslovice* i *nepotpune poslovice*. Potpune poslovice izražavaju zaokruženu i cjelovitu misao u obliku svojevrsnoga pravila koje vrijedi za svakodnevni život, npr. *Nije ovi svit od jedne predje otkan; niti on samo jednu boju pokazuje. Ako hoćeš ukazat se sriće dostojan, i nju dosegnuti, nastoj i druge sritne učiniti. Jedan ne more biti srtian, ako su oko njega svi drugi zlosritni. Tko ni odkoga svitovanja netraži, holost će ga više puta pokazati nepametna.* i dr. *Nepotpune poslovice* samo potvrđuju ili objašnjavaju neka iskustva, ali pritom ne postavljaju izravno pravilo za život. Takve su primjerice: *Svak ima svoje brime. Tko se hvali, sam se kudi. Malo je na nebu veliki zvizda. Dobrosrdni svačiji, lakomčina ničiji.*

3.2. Prema značenju mogu se razlikovati dvije vrste poslovica: poslovice koje imaju doslovno značenje i poslovice koje imaju preneseno značenje (Mikić, Škara, 1992: XIII). Riječ je zapravo o različitom stupnju slikovitosti jer što je neka poslovica slikovitija to je semantički manje prozirna. U analiziranoj građi poslovice doslovna značenja bile bi primjerice:

Ni jedno voće nedozirlo nemože biti dobro, tako ni pametarenje jednog mladića.

Što si obećo daji; što si reka izpuni.

Svak sebe za mlogo više drži nego vridi.

Ako hoćeš ukazat se sriće dostojan, i nju dosegnuti, nastoj i druge sritne učiniti.

Jedan ne more biti sritan, ako su oko njega svi drugi zlosritni.

No, prevladavaju poslovice prenesena značenja kao što su:

Iz jutra se dobar dan poznaje.

Izpeci pak izreci.

Nije ovi svit od jedne predje otkan; niti on samo jednu boju pokazuje.

U mraku ni velike stvari nevidimo, a na svitlosti i male.

U gnjilom štapu nema podpore.

Svinja i lakomacu jednom jarmu oru.

Umiljato janje i dvi majke sasne.

Meka besida i gvozdena vrata otvora.

Bos idje, koji tudje opanke nosi.

Naša torba raspala bolja je, nego tudja nova.

Koji u tudjoj kesi stoji on je prosjak.

Drvo se na drvo naslanja, a čovik na čovika.

Ako nemože sluga bez kralja, nemore ni kralj brez sluge.

Jedna hlajina ne pristoji u svako vrime.

Vrana kad i sokolovo perje obuče opet će ostat vrana.

Dok ti svitu samo jendo rebro izpraviš, ti ćeš i tvoje gnjate polomiti.

Kako koji vitar puše, tako se valja priginjati.

S jednim trbuhom nemoremo na sto pirova.

Lemiš što više ore, to svitlji postaje.

3.3. Poslovice se sadržajno često temelje na paralelizmu, tj. postojanju dvaju paralalenih dijelova koji se mogu različito kombinirati (usp. Mikić, Suzanić, 1994: 16 – 17), npr.

a) prvo A onda B: *Izpeci pak izreci,*
b) kako A tako B: *Kakav je tko mladić bijo, taki je i star obrsio,*
c) tko čini A čini i B: *Tko mlogo radi mlogo nejma,*
d) bolje A nego B: *Bolje kuga, bolji poganac neg je gadni oženjen pianac,*
e) nema A bez B: *Nejma vatre bez dima, nejma slatka brez gorka,*
f) tko hoće A mora i B: *Ako hoćeš ukazat se sriće dostojan, i nju dosegnuti, nastoj i druge sritne učiniti; Tko će zgode koje želi, iz svog doma nek se seli.*

Također, velik se broj poslovica temelji i na sadržajnoj oprečnosti – drugi dio stoji u opreci prema prvom dijelu (Mikić, Suzanić, 1994: 17), npr.

Tko se hvali, sam se kudi.

Tko se penje, i tko stenje, velikašom da postane, nedostojna seb odaje.

Tko se nije naučio virno slušat, nikad neće umiti koristno zapovidati.

Tko se mlogo tudjim poslim brine, on svoje gubi.

Tko drugoga vazda pravi, prav on nigda bit ne more.

Tko se mlogo nadimlje, treba da pukne.

3.4. Prikupljeni primjeri izriču različita značenja, odnosno mogu referirati na neke opće pojavnosti ljudskoga života, na različite ljudske osobine, na međuljudske odnose, bračne odnose i sl. Stoga su u nastavku odabrani primjeri poslovica raspoređeni prema semantičkim skupinama – značenjima na koja se mogu odnositi.

3.4.1. Općenita zapažanja o svijetu, ljudima i sl.

(1) Poslovica *Nije ovi svit od jedne predje otkan; niti on samo jednu boju pokazuje*, iskazuje opće shvaćanje da je svijet u kojemu živimo raznolik ljudima, zemljama, običajima, kulturama i sl. i upravo je u toj raznolikosti i njegovo bogatstvo. Na prethodnu se misao svojim značenjem da su ljudi različitih karaktera, mišljenja i ponašanja može nadovezati i izraz *koliko je ljudi, toliko je i ćudi*. Taj se izraz može smatrati i frazemom (*koliko ljudi, toliko ćudi*). Riječ je o prevednici iz latinskoga jezika *Quot capita tot sententiae (sensus)*[2] iako nepodudarne pozadinske slike jer je u latinskome *koliko glava, toliko rečenica (osjećaja)*. Međutim, *glavu* se može smatrati metonimijom za *čovjeka* pa je tada slika samo djelomično nepodudarna. Mogući razlog promjeni sastavnice u hrvatskome prijevodu je rima.

(2) Upravo zato što su ljudi toliko različiti nemoguće je mijenjati druge i svijet oko sebe prema vlastitim zamislima i u skladu s vlastitim shvaćanjima jer prema savjetu Bakule *Dok ti svitu samo jedno rebro izpraviš, ti ćeš i tvoje gnjate polomiti*. Vrlo slikovito je izrečeno da se promijeniti druge može samo na vlastitu štetu jer najčešće ono što je vrijedno i dobro za jednoga ne mora biti i za drugoga – *nije blago štoj u sebi blago, neg je blago što je komu drago.*

(3) Narodnu poslovicu *Iz jutra se dobar dan poznaje*[3] Bakula veže uz svoju autorsku *Iz zeleni godina mladića, vaš njihov život izvire*, odnosno povlači paralelu između jutra i mladosti. Naime, jutro je pokazatelj kakav će biti dan, a mladost utječe na čitav kasniji život.

(4) *U mraku ni velike stvari nevidimo, a na svitlosti i male.* Ovom se poslovicom referira na značenje da ako se živi skromno i skrovito tada se i velike pogreške teže uoče, ali ako se previše svoj život iznosi u javnost tada će se i male pogreške odmah uočiti.

(5) *U gnjilom štapu nema podpore.* Bakula ovdje aludira na ljude, tj. gnjili štap je metafora čovjeka u kojega se ne može pouzdati da će pomoći ako zatreba, na njega se ne može osloniti jednako kao što gnjili štap ne može biti oslonac pri hodu.

(6) *Što komu nesmiš reći u oči, nemojmu ni za ledjma govoriti jer od usta do usta poć će smutnja gusta.* Ova rečenica svojevrsna je pouka ili savjet, a kao poslovica bi mogao funkcionirati njezin drugi dio ponajprije zbog svoje rimovane strukture – *od usta do usta poć će smutnja gusta.*

---

[2] Autor latinske sentencije je rimski komediograf Publije Terencije Afer koji je navodi u svom djelu *Phormio* (Marević, 2002: 524).

[3] Inačice ove poslovice su *po jutru se dan poznaje* i *iz jutra se dan poznaje*.

No, izdvaja se i jer se sastoji od nekoliko frazema: *reći u oči (lice) komu što* (reći otvoreno, iskreno komu što), *govoriti iza leđa komu što* (*'*ogovarati koga, govoriti ružno o kome*')*, *od usta do usta* (*'*usmenim putem od čovjeka do čovjeka*')*.

(7) *Kako koji vitar puše, tako se valja priginjati. Jedna haljina ne pristoji u svako vrime.* Navedene dvije poslovice Bakula povezuje jer se obje odnose na to da se čovjek uvijek mora prilagođavati vremenu, okolnostima, ljudima kojima je okružen. Dakle, treba govoriti i činiti onako kako to određeni trenutak zahtijeva.

(8) *Nejma zgode brez nezgode – nejma vatre brez dima – nejma slatka brez gorka.* Sve tri poslovice jednake strukture mogu se odnositi na značenje da u životu nešto dobro uvijek prati i ono loše, tj. da ne može uvijek sve biti samo dobro. Tomu je značenju vrlo blisko i ono izraženo poslovicom *Iza dobra zlu, iza zla dobru se je nadati.*

(9) Među Bakulinim poslovicama, izrekama i poukama nalazimo i poznatu narodnu poslovicu *Silo rugo nasrid puta, svakomu se rugalo, a svak njemu* koja se odnosi na čovjekovu potrebu da uvijek komentira, osuđuje i sl. ono što čine drugi, odnosno da za sve što drugi učine ima nešto negativno primijetiti čime zapravo izaziva podsmijeh drugih.

(10) O tomu da je teže razumjeti i vjerovati onomu što nismo i sami doživjeli govori narodna poslovica *sit gladnomu ne vjeruje* koju Bakula bilježi kao: *Sit gladnu nerazumi, niti zdrav bolestnu*, a značenjem joj je bliska i *Sita trbuha lasno je o postu pripovidati.*

(11) Uvriježeno je shvaćanje da o osobama koje su umrle nije primjereno govoriti negativno pa makar to bilo i istinito. To je izrečeno u poslovici *Mertve zloglasit, velike zloćudnosti je zlamenje* koja je općepoznata u obliku *o mrtvima samo najbolje.* Riječ je o prevedenici latinske izreke *de mortius nil (=nihil) nisi bene.*

(12) Rečenica *Nije tolika kripost z dobrim dobar se naći, koliko je mlogo viša, medju opakim dobar ostati* više je opaska, misao o ljudskoj prirodi negoli poslovica, a govori o tomu da je mnogo teže ostati dobar u lošem okruženju nego li dobrome, tj. da treba imati snažan karakter kako se ne bi potpalo pod utjecaj lošega društva i sl.

3.4.2. Sreća

Bakula u svojim *Upravama i poslovicama obćenog življenja* na mnogim mjestima promišlja o sreći i nesreći. Sreća i nesreća česte su teme u promišljanju o ljudskome životu stoga su nezaobilazne i u ovakvu djelu. Što Bakula misli o sreći i nesreći najbolje se opisuje u 98. paragrafu, a može se sažeti kao: ni sreću ni nesreću ne treba pronalaziti u stvarima izvan nas nego

u nama samima. Naime, čovjeka ne čine sretnima ili nesretnima stvari koje ga okružuju, nego ono što on u njima vidi ili traži. Stoga Bakula kaže: *Budi pripravan primiti i ono što nebi hotio pak ćeš onda manju nesreću ćutiti* što bi značilo da treba biti spreman prihvatiti ono što se daje, a ne uvijek tražiti više od toga jer upravo su najnesretniji oni koji žele ostvariti sve želje: *Tko misli na ovom svitu sve svoje podpunit želje, oni će najnesretniji biti.* Ovdje se aludira i na kršćansko shvaćanje o prolaznosti ovozemaljskoga života i vječnoj sreći u onozemaljskom svijetu. Sreću ne čine materijalna dobra i bogatstvo jer *Više puta biva da je sretniji prosti čovik, negoli car na pristolju.* U životu treba prihvatiti i činjenicu da nitko ne može biti uvijek i samo sretan jer ponekad treba okušati i nesreću. O tomu Bakula slikovito kaže: *Srića nitkom neda svi perja iz svoji krila* i *Svaka srića uz nesriću hoda.* Osim toga, sreća je i prolazna *Srića je najnestalnia na svitu*, a uspješni su oni koji uspiju nesreću okrenuti u sreću, tj. u svakom zlu pronaći što dobro: *Iz iste nesriće proizvesti sriću.* Da bi ljudi bili sretni moraju i druge učiniti sretnima, odnosno dijeliti svoju sreću s drugima: *Ako hoćeš ukazat se sriće dostojan, i nju dosegnuti, nastoj i druge sritne učiniti; Jedan ne more biti srtian, ako su oko njega svi drugi zlosritni.* Na koncu se o sreći i nesreći može zaključiti da je svaki pojedinac odgovaran za to koliko će iskoristiti ono što mu je dano i time biti sretan ili nesretan: *Sritan ol nesritan nitko se ne radja nego za zlom i dobrom pameti.* U svim navedenim poslovicama sreća je personificirana.

4.4.3. Ljudske osobine i ponašanje

Unutar semantičke skupine poslovica i izreka koje se odnose na ljudske osobine i ponašanje može se izdvojiti nekoliko podskupina s obzirom na to koju ljudsku osobinu ili ponašanje opisuju.

4.4.3.1. Prva podskupina primjera odnosi se na osobinu uobraženosti, oholosti jer svi opisuju osobe koje se smatraju više vrijednima nego što jesu: *Tko se hvali, sam se kudi. Svak sebe za mlogo više drži nego vridi. Tko se mlogo nadimlje, treba da pukne. Tko se gizda, a nemože, on će ostat gole kože. Tko se mlogo ljubi, sebe istog gubi* pa im čak nisu ni potrebni savjeti drugih ljudi *Tko ni odkoga svitovanja netraži, holost će ga više puta pokazati nepametna.* Stoga Bakula zaključuje da je najveća od svih ljudskih vrlina poniznost: *Poniznost je mater svi kriposti,* odnosno da od nje potječu i sve druge vrline, a u tome se opet ogleda njegov kršćanski svjetonazor.

4.4.3.2. Veći se broj poslovica i izreka odnosi na ljudsku pohlepu za bogatstvom, na lakomost i neskromnost. Tako Bakula uspoređuje lakomu osobu sa svinjom jer je to životinja koja vrlo halapljivo jede i pije: *Svinja i*

lakomacu jednom jarmu oru. Koliko osuđuje lakome ljude govori i izreka *Dobrosrdni svačiji, lakomčina ničiji.* Posebno se osuđuju osobe koje pod svaku cijenu žele steći bogatstvo: *Na onog svak mrzi koji himbeno i silom srta za imanjem bogatstva. Tko se penje, i tko stenje, velikašom da postane, nedostojna seb odaje*, a pri tom ne razmišljaju da mogu sve i izgubiti *Tko god sa višeg pane višma će se i satrati.* i to u vrlo kratkom vremenu *Bogatoga čini vik; siroma jedan hip.* Stoga Bakula kaže da *Uboge kripost zasitća, a bogate bogatstva sve to gladnije čine* čime želi reći da je pravo čovjekovo bogatstvo u njegovoj duši, a ne materijalnim dobrima.

O pohlepi vrlo slikovito govori i poslovica *Vrana kad i sokolovo perje obuče opet će ostat vrana* kojom se želi reći da čovjek ne može postati ono što nije. U ovom slučaju sokol je simbol bogatstva, ali osim toga poruka je da čovjeka bogatim ne čini vanjština nego ono što nosi u srcu.

Sljedeće se poslovice također odnose na ljudsku pohlepu, odnosno poručuju da treba biti skroman s onime što se ima, a ne tražiti nemoguće:

Što je mlogo nije ni s kruhom dobro.

Jednoj glavi dosti jedna kapa.

S jednim trbuhom nemoremo na sto pirova.

Na jednu nogu nemore sto opanaka.

S jednom stražnjicom nemoremo na više stolaca siditi.

4.4.3.3. Ljudi su često skloni biti vrlo kritični prema drugim ljudima, njihovom ponašanju i postupcima, a pri tom zaboravljajući na svoje mane i pogreške. To je fra Petar Bakula izrazio rečenicama:

Ima ljudi pak bi rekao da samo nose oči za drugi, a nikada za sebe.

Na drugima i najmanji trunak dogmiraju; a na sebi nemogu ni veliku gredu da podpaze.

Nebudi poletan druge popravljati: vidi pria imašli toliko kriposti da popraviš tebe istoga.

Druga rečenica vjerojatno je inspirirana općepoznatim izrazom biblijskoga podrijetla[4] *vidjeti trun u tuđem oku, a ne vidjeti brvno u svom oku.*

Na ljudsku snalažljivost odnosi se poslovica *Umiljato janje i dvi majke sasne* koja se od one potvrđene u standardu danas razlikuje samo glagolom *sasne* (*umiljato janje dvije majke siše*).

4.4.3.4. Sljedećih nekoliko poslovica opisuje ponašanje da je uvijek bolje sve ono što je tuđe, a ne bi trebalo biti tako nego upravo suprotno – treba

[4] Usp. *Što imaš gledati trun u oku brata svojega, a brvna u svom oku ne zapažaš* (Mt 7, 3–5)

najviše cijeniti ono što se posjeduje, a ne težiti za onim što čovjeku ne pripada jer to najčešće ne donosi ništa dobro:

Bos idje, koji tudje opanke nosi.

Naša torba raspala bolja je, nego tudja nova.

Koji u tudjoj kesi stoji on je prosjak.

Uvik je skupo što tudji novac platja.

Mekši je naš šamar, nego tudje sedlo.

Volim momu šćapu, nego tudjem konju.

4.4.3.5. U izrekama *Uztrpljivu i vatri ništa se otelo nije* i *Naglost nitkom prijateljica nije* suprotstavljaju se dvije osobine – strpljivost i naglost i pri tom se hvali strpljivost.

Ljudsku marljivost i radišnost pohvaljuju sljedeće izreke *U radiše svega biše. Tko i mlogo radi mlogo nejma, a tko radi malo, nejma ništa. Po radnji i Bog daje.* Prva je poznata narodna poslovica, ali bez drugoga dijela *u štediše još i više.*

4.4.4. Međuljudski odnosi

O međusobnom pomaganju ljudi, odnosno da čovjeku treba drugi čovjek govore sljedeće poslovice: *Drvo se na drvo naslanja, a čovik na čovika. Ako nemože sluga bez kralja, nemore ni kralj brez sluge. Ruka ruku umiva, a obe dvi obraz.* Treća poslovica poznata je kao *ruka ruku mije, obraz obadvije*, a prvi je dio prevedenica latinske *Manus manum lavat.* U narodu je poznata i poslovica kojom i Bakula želi reći da čovjek svojim bližnjima neće učiniti što nažao: *Svoj svoga nad jamu vodi, u jamu ga nebaca.*

Poslovicom *Tko ti mlogo priti mlogo ga se neboj, nego više onoga koji no mučen pod tobom jamu kopa* želi se reći da se ne treba bojati ljudi koji su iskreni i kažu sve u lice pa makar to i bilo neugodno, nego onih koji su tihi, tj. podmukli jer će upravo oni dovesti u opasnost. Kao dio prethodne poslovice je izraz *pod tobom jamu kopa* koji može funkcionirati kao frazem *kopati jamu pod kim* ili *kopati jamu komu*, a on je pak inačica biblijske izreke *Tko pod drugim jamu kopa, sam u nju pada.*[5]

Osim što ljudi trebaju pomagati jedni drugima, još više vrijedi pomoć ako je pruže pravodobno *Na vrime i mala posluženja učinjena, na veliko nas dobro izvedu* ili čak da sami prepoznaju da tko treba pomoć, a da ih se ne pita: *Oli komu imaš dobročinstvo učiniti, oli poslugu, nečekaj da te*

---

[5] Usp. *Tko jamu kopa, u nju pada; i tko ruši zid, ujeda ga zmija.* (Prop 10, 8); *Tko jamu kopa, u nju pada, i tko zamku namješta, u nju se hvata.* (Sir 27, 26)

on zamoli, ma priteci sam; i tada dvojstruko ćeš više o jednom učiniti. Ova poslovica moguća je inačica poznate *tko brzo daje, dvostruko daje* što je prevedenica latinske poslovice *bis dat, qui cito dat.*[6] Upravo darivanjem drugih, čovjek obogaćuje sam sebe i odnose s drugima: *Tko hoće da u mlogim žive, mloge i dariva.* Međutim, zna se dogoditi da u želji da drugima pomogne čovjekove namjere budu sasvim pogrešno prepoznate: *Ako o dobru tudjem radiš, zloća će ti biti plaća.*

U odnosima s drugim ljudima jako je važno držati se obećanja: *Što si obećo daji; što si reka izpuni.* Također, Bakula ističe da je važno ne govoriti loše o drugima: *Tko nikad o drugom nezna dobro reći, neće nitko ni onjemu,* a osobito ne ono što i nije za javnost *Tko tudju sramotu odgaljiva, ni on pošten neostaje.*

Ljudi s kojima je tko okružen, tj. s kojima prijateljuje, često su odraz njegova karaktera što i fra Petar Bakula primjećuje u poslovicama *Ti mi kaži s kim si, da ti kažem kakav si. S kakvim si, taki si.* koje predstavljaju svojevrsne inačice narodne poslovice *s kim si takav si.*

4.4.5. Starost – mladost

U svojim se poslovicama i poukama fra Petar Bakula osvrće i na dva životna doba – starost i mladost pa se izdvajaju primjeri u kojima se uglavnom suprotstavlja iskustvo starosti s neiskustvom mladosti.

Prema Bakuli iz mladenaštva proizlazi i cijeli kasniji život, tj. kakav je tko u mladosti to će utjecati i na njegove zrele godine. Primjeri za to su: *Iz zeleni godina mladića, vaš njihov život izvire. Kakav je tko mladić bijo, taki j i star obrsio. Blaženi oni koji pod svoju starost nekaje, i nekori vitrenu mladost.* U prvoj se poslovici na mladost, odnosno na nezrelost aludira sintagmom *zelene godine* koja može funkcionirati i samostalno kao frazem u značenju mladosti. Značenje nosi sastavnica boje jer zelena boja simbolizira nezrelost.

U poslovici *Ni jedno voće nedozirlo nemože biti dobro, tako ni pametarenje jednog mladića* također se govori o tome da mlade osobe nemaju dovoljno zrelosti i iskustva da bi se pravile pametne jer se upravo na to misli pod *pametarenje.*

O naglosti mladih ljudi govori poslovica *Što je uzda u ustima naglog konja, to ima biti dobra svist u načelju življenja svakoga mladića.* Misao je izrečena poredbom jer se uzda kojom se obuzdava nagli konj uspoređuje s dobrom savješću mladića koja bi trebala obuzdavati njegovu ponekad i naglu narav.

[6] Autor je rimski pisac Publije Sirac.

Izrekom *Mladu je sve ravno* opisuje se odnos mladih prema životu, odnosno stav da im je ponekad za sve svejedno.

Poslovica *Starac i s hrdjavim nogam malo kad pane, a mladić i s pridobrim više puta* na metaforičan način govori o tomu da stariji ljudi imaju iskustva i znanja iako možda fizički slabiji, za razliku od mladih koji imaju fizičku snagu, ali ne i iskustvo i znanje. Stoga je tomu svojim značenjem bliska i *U mlada snagu pitaj, a u stara pamet uvižbanja.*

4.4.6. Obraćanje

Bakula daje različite pouke o tomu kako je bitno što, kada i kako govoriti drugima. Tako navodi narodnu poslovicu *Ispeci pa reci* u obliku *Izpeci pak izreci* kojom se želi reći da je potrebno dobro promisliti prije negoli se što kaže. Podrijetlo poslovice je vjerojatno biblijsko[7]. Osim što je bitno promisliti o tome što će se reći, treba znati prepoznati i prikladno vrijeme kada će se što reći da bi to imalo svoju važnost. Tako Bakula poslovicu *Svaka posada i posiv svoju oru pita ako hoćemo da nam rodi.* dovodi u vezu upravo s tim značenjem.

Ponekad je važno i suzdržati se od komentiranja onoga o čemu nas nitko nije ni pitao, a to je vrlo slikovito rečeno izrekom *Gdi nisi sian neniči.* Način na koji se što kaže može imati velik utjecaj hoće li to što je rečeno i biti prihvaćeno. Na to se odnose poslovice *Meka besida i gvozdena vrata otvora.* i *Od mača svak biži, od liepe riči nitko.* Prva je inačica narodne *lijepa riječ i željezna vrata otvara* što bi značilo da ako se što kaže na lijep i prikladan način ili biranim riječima može se postići i ono teško ostvarivo.

4.4.7. Bračni odnosi

Bakula se osvrće i na muško-ženske, odnosno bračne odnose te daje nekoliko savjeta i pouka. Tako bračnu neslogu uspoređuje s paklom: *Tko nemore razumit što je pako nek ulize u kuću zlo oženjeni i razumit će ga.* Njegovi su savjeti za izbor muža ili žene: treba tražiti para po ljepoti duše, a ne izgledu (*Nije u lipotic lica lipota srdca.*), bolje je za ženu uzeti onu koja je iz bližega mjesta jer to pretpostavlja slične običaje i obrasce ponašanja (*U drva daleko ajde, a po ženu što moreš bliže. Muž i žena ako nisu jednoga zakona, neće biti ni srdca.*), dakle treba birati što sličnije sebi i po ponašanju, običajima (*Nedaj u grad seljanku, nit na selo gradjanku.*), ali i godinama (*Što će didu divojka, štol divojci didina?*). Bakula osuđuje pijanstvo koje jako može naštetiti braku (*Bolje kuga, bolji poganac, neg je gadni oženjen pianac*).

[7] *Promisli prije nego prozboriš, traži lijeka prije bolesti.* (Sir 18, 19)

5. Zaključak

Može se zaključiti da u *Upravama i poslovicama obćenog življenja* fra Petra Bakule prevladavaju poslovice i sentencije, dok je malen broj primjera frazema. Analizirane poslovice svojom strukturom potvrđuju tipična obilježja poslovica kao što su paralelizam, obilježeni red riječi, rima, igra riječima i sl. Većina ih je prenesena značenja što znači da su vrlo slikovite i time mnogo govore i o svom autoru. Naime, odražavaju njegov pogled na svijet koji je najviše uvjetovan katoličkim naukom što se može vidjeti u poukama o tomu kako valja pomagati drugima, kako je bogatstvo čovjekovo u duši, a ne materijalnim dobrima, kako treba biti skroman i ponizan u životu i sl. Teme koje zaokupljaju Bakulu su svevremenske, ali svoja promišljanja o njima izražava najčešće vlastitim autorskim poukama, poslovicama i izrekama. Osim autorskih primjera u analiziranoj građi nalaze se i inačice poznatih narodnih poslovica i frazema. O podrijetlu tih poslovica može se zaključiti da je: narodno, iz latinskoga jezika te iz Biblije.

Uprave i poslovice obćenog življenja fra Petra Bakule mogle bi biti temom i drugih paremioloških i frazeoloških istraživanja, kao uostalom i cijelo djelo *Politika za svakog čovika.*

Izvor

Petar Bakula, *Politika za svakog čovika*

Literatura

Jolles, Andre (1978), *Jednostavni oblici*, Zagreb

Kekez, Josip (1984), *Poslovice i njima srodni oblici*, Zavod za znanost o književnosti Filozofskoga fakulteta, Zagreb

Marević, Jozo (2002), *Latinski zauvijek*, Marka, Velika Gorica

Mikić, Pavao, Danica Škara (1992), *Kontrastivni rječnik poslovica*, August Cesarec – Školska knjiga, Zagreb

Mikić, Pavao, Suzanić, Vjekoslav (1994), *Biblijske poslovice u Hrvata*, Školska knjiga, Zagreb

Biblijski citati navedeni su prema:

Biblija – Stari i Novi zavjet (Zagrebačka Biblija), Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2008.

PRILOG ANALIZI PAREMIOLOŠKOGA BLAGA FRA PETRA BAKULE

Sažetak

U radu je analizirano 268 kratkih paragrafa iz uvodnoga poglavlja *Uprave i poslovice obćenog življenja* djela *Politika za svakog čovika* fra Petra Bakule. Iz paragrafa su izdvojeni izrazi i rečenice koji svojim značajkama i strukturom mogu biti uvršteni u poslovice i sentencije. Cilj je bio analizirati odabrane primjere sa strukturnog i semantičkog aspekta, a za neke se utvrđuje i moguće podrijetlo. Dolazi se do zaključka da je većina Bakulinih poslovica prenesena značenja te odražava njegov pogled na svijet koji je ponajprije uvjetovan katoličkim naukom. Osim autorskih primjera u analiziranoj građi nalaze se i autorske inačice poznatih narodnih poslovica, izreka i frazema. O podrijetlu tih poslovica može se zaključiti da je: narodno, iz latinskoga jezika te iz Biblije.

Ključne riječi: fra Petar Bakula, *Politika za svakog čovika*, *Uprave i poslovice obćenog življenja*, poslovica, sentencija, latinski jezik

A CONTRIBUTION TO THE ANALYSIS OF THE PAREMIOLOGICAL INFLUENCE OF FRA PETAR BAKULA

Summary

The paper analyses 268 short paragraphs from the introductory chapter *Uprave i poslovice obćenog življenja* to *Politika za svakog čovika* by Fra Petar Bakula. Phrases and sentences have been identified which may be regarded as proverbs due to their structure and characteristics. The aim of this paper is to analyse the selected examples from a structural and semantic aspect, as well as determine the potential origin of some. The conclusion is that the majority of Bakula's proverbs carry figurative meaning and reflect his world view, which was primarily shaped by Catholic teachings. In addition to Bakula's original examples, the analysed text contains his own renderings of well-known folk sayings, expressions and phrases. It may be concluded that the roots of these proverbs lie in the following sources: folk wisdom, Latin and the Bible.

Key words: Fra Petar Bakula, *Politika za svakog čovika, Uprave i poslovice obćenog življenja*, proverb, Latin